

บทที่ 1

บทนำ

ความเฝ้ามองของปัญหา

มีคนไทยไม่น้อยมักคิดกันว่า พระพุทธศาสนาสายเถรวาทที่ใช้ภาษาบาลีนั้นภิกษุชาวคณะส่วนฝ่ายมหาเถรฯใช้สันสกฤตบันทึก ความคิดนี้ยังไม่ตรงความจริงนัก ด้วยนิยายอื่นกล่าวคือ สรรวาสัจจาทกัที่ใช้สันสกฤตบันทึกคำสอนเช่นเดียวกัน

การแต่งพุทธชาดนะไว้สำหรับท่องจำกันในสังฆมณฑลคงมีมานับแต่สมัยพุทธกาลแล้ว บางส่วนก็เป็นข้อความที่พระพุทธเจ้าตรัส บางส่วนก็อาจเป็นเกราะฉัตรเดวีภานิต หรือไม่กี่อาจเป็นโบราณภาพาธิศที่รับรู้กันในหมู่ชาวอารยัน เมื่อสาวกเห็นว่าไม่ขัดกับพุทธชาดนะ สามารถนำไปใช้สั่งสอนแก่ประชาชนได้ เหล่าสาวกก็พากันจดจำแล้วถ่ายทอดแก่สาวกอื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องราวของพระวินัยซึ่งสงฆ์จำเป็นต้องท่องและถ่ายทอดอยู่เสมอ ด้วยสงฆ์ต้องตรวจสอบความประพฤติของตน หรือใส่ใจสำเหนียกอยู่ตลอดเวลา พระวินัยนี้ คงจะมีหลักมีเกณฑ์เป็นหมวดหมู่ เนื่องจากมีผู้เลื่อมใสเข้ามาบวชมาก วินัยต่าง ๆ ที่ใช้บังคับภิกษุสงฆ์ จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดท่องจำกันอยู่ในหมู่สงฆ์ ดังเช่น ที่ทรงมีพุทธชาดนะให้สงฆ์สวดภาณโมกข์ทุกถึงเดือน¹ เป็นต้น

ในสมัยพุทธกาล คงมีสงฆ์ในสังฆมณฑลไม่มียอด ได้คัดเลือกจำทรงพุทธชาดนะไว้ตามถนัด ด้วยได้ปรากฏมีการยกย่องภิกษุ เป็นธรรมธบ้าง วินัยธบ้าง มาติกาธบ้าง พระธรรมกถึกบ้าง อยู่ ได้ปรากฏมีการอ้างถึงเนื่อง ๆ ในพระไตรปิฎก² แต่การรวบรวมพุทธชาดนะในสมัยพุทธกาล

¹ อ.ต.ก. 20/526/297-298; A.I: 526.

² เช่นใน V.I: 119.

มีไม่มากเท่าที่มีในทุกวันนี้ การรื้อยกรองพุทธทศวรรษจะคงจะกระทำกันอย่างจริงจัง ก็ต่อเมื่อพระ
พุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ด้วยสงฆ์คงเกรงว่าศาสนาจะเสื่อม และหาผู้จำทรงและถ่ายทอด
ทอดได้ยาก

สุกumar ทัตต์ (Sukumar Dutt) กล่าวว่า คัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาบาลีมีอายุไปถึง
สมัยเริ่มมีสังคายนาทีเดียว ไม่เช่นนั้น ระยะเวลาที่แต่งก็อาจอยู่หลังสมัยพุทธกาลราว ๆ ถึงศตวรรษ
การแต่งเป็นจริงเป็นจังในช่วงนี้ มีขึ้นก็เพื่อรวบรวมพุทธทศวรรษให้เป็นหมวดหมู่³

ต่อมาเมื่อสงฆ์ในสังฆมณฑลมีความเห็นไม่ลงรอยกัน แยกแขนงกันเป็นหลายนิกาย นิกาย
ที่ยึดมั่นอยู่กับคำสอนดั้งเดิมรู้จักกันในนามว่านิกายเถรวาท นิกายที่แยกออกไปเรียกกรวม ๆ ว่านิกาย
มหาสางฆิกะ นิกายย่อยอื่น ๆ อีกหลายนิกายได้แตกแขนงออกไปจากเถรวาทและมหาสางฆิกะนี้

นิกายต่าง ๆ ที่แตกแยกกันออกไป คงจะมีการรวบรวมพุทธทศวรรษไว้ซึ่งสอนสำคัญพิเศษของ
ตน วินิตทเวทกล่าวว่ สรรวาสติวาทใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกคำสอน มหาสางฆิกะใช้ปรากรฤต
สัมมิตยะใช้ฮอปริงคะ และ สถวีรวาท (เถรวาท) ใช้ภาษาไปศาจี⁴ คัมภีร์วิมลประภาาระบุว่า

tatthe añño bhikkhu āgacchati bahussuto āgatāgamo dharmā-
dharo vinayadharo mātikādharo paṇḍito vyatto mechāvī lajjī
kukkuccako sikkhakāmo...

cf. V.I: 127, 337, 339; V.II: 8, 55, 75-76, 299, 300; D.II:
125; M.I: 221; A.I: 117; A.II: 147, etc.

Nalinaksha Dutt, *Early History of the Spread of Buddhism and
the Buddhist Schools*, 1st edition, (New Delhi : Rajesh Publications,
1980), pp. 112 ff.

³ S. Dutt, *Buddhist Monks and Monasteries of India*, (London:
George Allen and Unwin Ltd., 1962), pp. 248-249.

⁴ อ้างถึงใน

Maurice Winternitz, *A History of Indian Literature*, Vol.II,
trans. S.Ketkar and H.Korn (Delhi : Oriental Books Reprint Corporation,

คัมภีร์พระไตรปิฎกของนิกายต่าง ๆ มีการเขียนด้วยภาษาต่าง ๆ ถึง 96 ภาษา⁵ ซึ่นี้ แสดงให้เห็นว่า ได้มีการใช้ภาษาต่าง ๆ หลายภาษาดำยทอดพุทธวจนะ

ในปีพุทธศักราช 2363 (ค.ศ. 1820) ไบรอัน ฮอดจสัน ฮอดจสัน (Brian Houghton Hodgson)⁶ ซึ่งรัฐบาลอังกฤษส่งไปประจำ ณ เมืองกาฏมาณฑุ ประเทศเนปาล ได้รวบรวมต้นฉบับคัมภีร์พระศาสนาที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต (ผสม) จำนวนที่ค้นพบไม่เป็นที่รู้จักว่ามีเท่าไร แต่เชื่อกันว่า เมื่อประมวลทั้งหมดมาจัดให้เป็นระเบียบแล้วมีอยู่ประมาณ 200 ฉบับ ต่อมาต้นฉบับเหล่านี้ ได้มีการถ่ายสำเนาได้ 331 ชุด มอบให้แก่นักปราชญ์ด้านภาษาชาวยุโรปนำไปศึกษา มอบให้สมาคมเอเชียของเบงกอล (The Asiatic Society of Bengal) ไป 86 ชุด มอบให้ราชสมาคมเอเชียแห่งลอนดอน (The Royal Asiatic Society of London) ไป 85 ชุด มอบให้สำนักงานห้องสมุดอินเดีย (The India Office Library) 30 ชุด มอบให้ห้องสมุดโบเดเลียน (The Bodleian Library)

1978), p. 228 (fnL).

R. Kimura, *A Historical Study of the Terms Hīnayāna and Mahāyāna and the Origin of Mahāyāna Buddhism*, (New Delhi : Indological Corporation, 1978), p. 7.

⁵ อ้างถึงใน

Étienne Lamotte, *History of Indian Buddhism*, trans. Sara Bo-in Webb (Louvain : Peters Press, 1988), p. 555.

⁶ รายละเอียด ดูใน

Kamal P. Malla, *Classical Newari Literature: A Skeith*, (Kathmandu : Educational Enterprises Pvt.Ltd., 1982), pp. 10-11.

Rajendralala Mitra, *The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal*, 2nd edition, (New Delhi : Cosmo Publication, 1981), pp. iii-xliv.

cf. IEIL.I.1 : 179.

แห่งเมืองออกฟอร์ดไป 7 ผู้ นอกจากนั้น เขายังได้จัดมอบให้ทางสมาคมเอเชีย (Société Asiatique) และบุรุษ (Burnouf) ไป 174 ผู้⁷

ในจำนวนคัมภีร์ที่ค้นพบซึ่งบันทึกด้วยสันสกฤตนั้น มีหลายคัมภีร์เป็นของนิกายธรรมวาสติวาท ซึ่งก็เป็นเถรวาทสายหนึ่ง ส่วนพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้ข้อมูลจากลังกาเป็นหลักจึงได้ชื่อเป็นเถรวาทบาลี

บาลีและสันสกฤตมีความสำคัญต่อความเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างมาก อาร์.กิมุระ (R. Kimura) กล่าวว่า เพราะการค้นพบคัมภีร์พุทธศาสนาซึ่งบันทึกด้วยภาษาสันสกฤต นักปราชญ์จึงแบ่งพระพุทธศาสนาออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นพระพุทธศาสนาที่เชิงนิคาย (Southern Buddhism) อันหมายถึงสายเถรวาทดั้งเดิม ซึ่งแผ่ขยายไปเจริญทางใต้จนกระทั่งแผ่ไปถึงลังกา หลังสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และพระพุทธศาสนาอุดตริคาย (Northern Buddhism) หมายถึงนิกายที่ใช้ภาษาสันสกฤตบันทึกคำสอนและเจริญรุ่งเรืองในภาคเหนือของอินเดีย⁸

⁷ Mitra, The Sanskrit Buddhist Literature of Nepal, pp. xxv-xxxvi.

⁸ Kimura, A Historical Study of the Tern Hinayāna and Mahāyāna and the Origin of Mahāyana Buddhism, pp. 1-2.

คัมภีร์ต่าง ๆ ที่ค้นพบภายหลัง มีผลทำให้นักปราชญ์ต่าง ๆ มองพุทธศาสนาในแนวกว้างมากขึ้นว่านิกายอื่น ๆ นอกจากเถรวาทบาลีทั้ง 18 นิกายนั้นก็มีคัมภีร์เก่าแก่พอ ๆ กับเถรวาทบาลี ว่าคัมภีร์ต่าง ๆ ได้หายสาบสูญไป

นักปราชญ์ที่มาศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนาเมื่อพิจารณาโดยรวมสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่ม
กลุ่มที่ 1 เรียกว่าคณะ Anglo-German School นำโดย ที.ดับเบิลยู. รัส เดวิดส์ (T.W. Rhys Davids) และ เอช. โอลเด็นแบร์ก (H. Oldenberg) คณะนี้ยึดคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาเป็นหลัก

ในจำนวนคัมภีร์ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตนี้ ยังมีบางคัมภีร์ ซึ่งใช้ภาษาผสมกันระหว่างสันสกฤตกับปรากฤต ภาษาดังกล่าวนี้นี้ ไม่เหมือนภาษาพระเวท ทั้งบางส่วนก็ใช้ไม่ตรงหลักไวยากรณ์สันสกฤตปาลินี ซึ่งเป็นหลักภาษาที่ยอมรับกันว่ามาตรฐานในสมัยหลัง แต่จะผสมกับภาษาปรากฤตต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้างซึ่งต้องพิจารณาเป็นรายคัมภีร์ไป

การแปลคัมภีร์พุทธศาสนาซึ่งบันทึกด้วยสันสกฤตในประเทศไทยมีบ้างแล้วเช่น ลลิตวิสตระซึ่งแปลโดย ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มณวิฑูร แต่ว่าการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงภาษาศาสตร์ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย การที่ภาษาได้ผสมกันระหว่างปรากฤตและสันสกฤตเช่นนี้ น่าจะมีสาเหตุให้เป็นที่

กลุ่มที่ 2 เรียกว่าคณะ Leningrad school นำโดย เชอร์บัตสกี (Stcherbatsky) โรเซนแบร์ก (Rosenberg) และโอเบอร์มิลเลอร์ (Obermiller) กลุ่มนี้ได้เน้นคัมภีร์พุทธศาสนาที่แต่งขึ้นใหม่ (Scholastic literature) ว่ามีความใกล้เคียงกับพุทธศาสนาดั้งเดิมมากกว่า กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับพุทธศาสนาทางเหนือ (มหายาน) ซึ่งไปเจริญแพร่หลายในทิเบต มองโกลเลีย จีนและญี่ปุ่น

กลุ่มที่ 3 เรียกว่าคณะ Franco-Belgian School นำโดย เดอ ลา วาลเล ปูแซ็ง (de la Vallée-Poussin) ยีน พรซีลัสกี (Jean Przyluski) ซิลวาเว เลวี (Sylvain Lévi) พอล เดอมีเอวิลเลอ (Paul Demiéville) และเอเตียน ลามอตต์ (Étienne Lamotte)

กลุ่มที่ 3 นี้ ปฏิเสธที่จะคล้อยตามคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายใต้หรือฝ่ายเหนือ ทว่าจะศึกษาข้อมูลหลักฐานเท่าที่สามารถหาได้เพื่อนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ประวัติศาสตร์และคำสอนพุทธศาสนาที่ถูกต้องที่สุด นักปราชญ์ที่มีแนวความคิดแบบกลุ่มที่ 3 นี้มีมากที่สุด บางครั้งกลุ่มนี้ได้ชื่อว่าคณะสมัยใหม่ หรือ Modern Group (Modern School)

จะเห็นว่าการแบ่งคณะนักปราชญ์เป็นด้วยเขตที่ค้นพบคัมภีร์ และแนวการพิจารณาคัมภีร์เป็นหลัก

ดูใน Edward Conze, "Recent Progress in Buddhist Studies," in Selected Essays of Buddhist Studies, ed. Edward Conze (Oxford: Bruno Cassirer, 1967), pp. 13 ff.

ไป หรือไม่เช่นนั้น ก็อาจจะมีการเปลี่ยนแปลง จึงน่าจะศึกษาความเป็นมาของคำกริยารวมทั้ง
 นิกรายที่เป็นเจ้าของคำกริยาดั้งเดิม ในแง่ภาษา ทำได้โดยการนำตมวเฒฒหนึ่งขอ วมกริยั้งบฏัก
 ด้วยภาษาที่ มาวิเคราะห์ให้เห็นในแง่ขอ การเปลี่ยนแปลงทางเสียง การสร้างคำ วากยสัมพันธ์
 และด้านอื่น ๆ ว่า ภาษาดังกล่าวนี้ มีข้อแตกต่างหรือเหมือนกับภาษาสันสกฤตแบบฉบับอย่างไรบ้าง
 หรือมีประเด็นใดบ้างที่ภาษาสันสกฤตผสมดังกล่าวนี้ แตกต่างจากสันสกฤตแบบฉบับและกลุ่มภาษา
 ปรากฏ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะภาษาสันสกฤตผสมในอรรถยาที่ 1 ถึง 4 โดย
 เฉพาะ ในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเสียง สันธิ การสร้างคำ ระบบวากยสัมพันธ์ จนถึงรูปแบบ
 คำหลักที่ใช้ในอรรถยาที่ 1 ถึง 4 แห่งลลิตวิสตระ

ขอบเขตของการวิจัย

การค้นคว้าเกี่ยวกับภาษาสันสกฤตผสมเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมากนักปราชญ์มัก
 ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบชำระและจัดพิมพ์ ส่วนการศึกษารูปภาษาในเชิงภาษาศาสตร์ หรือในเชิง
 เปรียบเทียบมีน้อยมาก ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ภาษาในคัมภีร์ลลิตวิสตระ เนื่องจากคัมภีร์เล่มนี้
 มีถึง 27 อรรถยา(บท) หากวิจัยทั้งหมดก็กว้างเกินไป ผู้วิจัยจึงเลือกเอาอรรถยาที่ 1 ถึง อรรถยา
 ที่ 4

การวิจัยนี้ มีขอบเขตที่จะศึกษาและวิจัยอยู่ 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเป็นมาของคัมภีร์ลลิตวิสตระ และระยะเวลาที่แต่งโดย
 สังเขป เมื่อสืบสาวได้ว่านิกรายใดเป็นเจ้าของคัมภีร์ ย่อมจะสามารถให้ความกระจ่างในด้านช่วง
 เวลา และสาเหตุที่ใช้ภาษาสันสกฤตผสมที่ใช้ในคัมภีร์ได้ไม่มากนักน้อย ในขณะเดียวกัน การที่
 สามารถประมาณระยะเวลาที่แต่ง ก็จะทำให้เข้าใจได้ว่า ในยุคสมัยที่แต่งนั้น ภาษาคงของภาษา
 อินโดอารยันสมัยใด ทำให้สามารถตั้งสมมติฐานต่อไปได้ว่า อาจมีอิทธิพลภาษาปรากฏต่าง ๆ ใน

ยุคเดียวกันผสมเข้ามาด้วย และในที่สุดจะให้ความกระจ่างได้ว่า การที่ภาษาในลิตวิสตระแตกต่างจากสันสกฤตปาณินอย่างไร ตามขอบเขตที่วางเอาไว้

รายละเอียดของส่วนที่ 1 นี้ อยู่ในบทที่ 2

ส่วนที่ 2 ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ลักษณะภาษาสันสกฤตในอรรถยาที่ 1-4 ผู้วิจัยจะใช้ทฤษฎีภาษาศาสตร์กว้าง ๆ ซึ่งใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์ภาษาอันได้แก่ ระบบเสียง (Phonology) หรือการเปลี่ยนแปลงของหน่วยเสียง อันรวมทั้งการใช้สนธิ การสร้างคำขึ้นใช้ในประโยค (Morphology) ระบบวากยสัมพันธ์ (Syntax)

นอกจากนั้น ยังจะศึกษาด้านลักษณะในแง่รูปทางภาษา และ รูปแบบต้นตอหลักที่ใช้ การวิจัยในส่วนต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้ทราบถึงความเหมือนและข้อแตกต่างในแง่ต่าง ๆ ระหว่างภาษาสันสกฤตผสมกับภาษาสันสกฤตแบบฉบับและกลุ่มภาษาปรากฤตโดยเด่นชัด

รายละเอียดส่วนนี้ จะศึกษาวิเคราะห์และจัดแบ่งเป็นบท มีในบทที่ 4 ถึง 8 ตามลำดับในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาภาษาในอรรถยาที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิตวิสตระ ดังนั้น ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงอรรถยาอื่น หรือคัมภีร์อื่น ๆ ซึ่งบันทึกด้วยภาษาสันสกฤตผสม แต่อาจจะอ้างถึงเมื่อมีความจำเป็นต้องเปรียบเทียบลักษณะความคิดหรือยกตัวอย่างเปรียบเทียบในเชิงภาษา

อนึ่ง นักปราชญ์เรียกชื่อภาษาสันสกฤตในคัมภีร์พุทธศาสนาไว้หลายชื่อ เช่นภาษาสันสกฤตผสม (Mixed Sanskrit) ภาษากึ่งสันสกฤต (Quasi-Sanskrit) ภาษาคาถา (Gāthā Dialect) ภาษาสันสกฤตพันทางในพุทธศาสนา (Buddhist Hybrid Sanskrit) เป็นต้น ผู้วิจัยจะใช้คำว่า "ภาษาสันสกฤตผสม" หมายถึง ภาษาโดยรวมในลิตคัมภีร์วิสตระ และใช้คำว่า "ภาษาสันสกฤต" บ้าง "ภาษาสันสกฤตมาตรฐาน" บ้าง "ภาษาสันสกฤตแบบฉบับ" บ้าง "ภาษาสันสกฤตแบบปาณิน" บ้าง หมายถึงภาษาสันสกฤตมาตรฐาน อันเป็นภาษาที่ได้รับการยอมรับหลังสมัยพระเวท สามคำแรกนี้ใช้แพร่หลายในหมู่นักปราชญ์ ส่วนคำที่สี่มักนิยมเรียก เมื่อมีการอ้างอิงถึงตัวไวยาकरणภาษาสันสกฤต ซึ่งปาณินได้วางเอาไว้ และในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยก็ใช้ไวยาकरणของปาณินหรือสูตรในอรรถยาที่ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. ศึกษาลักษณะภาษาในอรรถยาที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิสูตรว่าภาษาล้านสกฤตในลิลิตวิสูตรแตกต่างจากสันสกฤตปกติอย่างไรบ้าง

2. ในการอธิบายว่าลักษณะของภาษาล้านสกฤตผสมเหมือนภาษาล้านสกฤตแบบฉบับ ผู้วิจัยจะกล่าวเปรียบเทียบในส่วนที่เหมือนกันเป็นหลัก เช่น ท่วงเสียงกับท่วงเสียง การสร้างคำกับการสร้างคำ เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยอาศัยแนววิเคราะห์ตามหนังสือหรือบทความที่นักปราชญ์ต่าง ๆ ได้เขียนไว้เป็นแนวทาง เช่น จอห์น บร็อฟ (John Brough)⁹ แฟรงกลิน เอ็ดเจอร์ตัน (Franklin Edgerton)¹⁰ เค.อาร์.นอร์แมน (K.R.Norman)¹¹ กุสตาฟ รอท (Gustav Roth)¹² แอนส์ วัลด์ชมิทท์ (Ernst Waldschmidt)¹³ เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน

⁹ Brough., § 1-80.

John Brough, "The Language of The Buddhist Sanskrit Texts," BSOAS (1951) : 351-375.

¹⁰ BHSGD. I & II.

Franklin Edgerton, *Buddhist Hybrid Sanskrit*, (Banaras : Banaras Hindu University, 1954), pp. 58-88.

¹¹ K.R.Norman, "The Dialect in which the Buddha Preached," in *The Language of the Earliest Buddhist Tradition*, ed. Heinz Bechert (Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1980), pp. 61-77.

¹² Gustav Roth, "The Language of the Ārya-Manāsāṅghika-Lokottaravādins," in *The Language of the Earliest Buddhist Tradition*, ed. Heinz Bechert, pp. 78-135.

¹³ Ernst Waldschmidt, "Central Asian Sūtra Fragments and their Relation to the Chinese Āgamas," in *The Language of the Earliest Buddh-*

3. การกำหนดยุคสมัยของภาษาอินโดอารยัน ผู้วิจัยใช้ตามที่ เอ็ม. วินเทอร์นิทซ์ (M. Winternitz) จัดไว้¹⁴ ซึ่งคล้ายคลึงกับที่นักปราชญ์อื่น ๆ ได้จัดและเริ่มที่ยอมรับกันอยู่ทั่วไปแล้ว หลักกว้าง ๆ ในการจัดแบ่งยุคสมัยของภาษา มีดังนี้

1. ภาษาอินโดอารยันสมัยโบราณหรือภาษาอินโดอารยันสมัยเก่า (Ancient Indian or Old Indo-Aryan) ภาษาที่มีมาก่อนและใช้บันทึกคัมภีร์พระเวทเรียกว่า ภาษาพระเวท หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าภาษาไวทิกะ ภาษานี้รวมหมายรวมภาษาในภทสวดและบทมนตร์ที่เก่าที่สุดโดยเฉพาะในคัมภีร์ฤคเวท ภาษาในภทสวดและบทมนตร์ระยะหลังคัมภีร์ฤคเวท กันได้แก่พระเวทอื่น ๆ ในหมวดคัมภีร์พราหมณะและสูตระทั้งหลาย รวมทั้งภาษาในมหากาพย์ซึ่งมีมาก่อนภาษาสันสกฤตปาลินีก็รวมในหมวดนี้

ต่อมา ปาลินีได้รวบรวมกฎไวยากรณ์ภาษาที่มีมาก่อนตั้งแต่ยุคพระเวทให้มีระเบียบแบบแผนและรัดกุมในชื่อว่าอัญญาธยายี ไวยากรณ์เล่มนี้เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่ามาตรฐาน เป็นที่ยอมรับแพร่หลาย ภาษาดังกล่าวนี้เรียกว่า "ภาษาสันสกฤต" หรือ "ภาษาสันสกฤตของปาลินี" และวรรณคดีสันสกฤตอื่น ๆ ที่เขียนด้วยภาษาสันสกฤตแบบปาลินีก็รวมอยู่ในหมวดนี้ด้วย

ลักษณะภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ลิลีวีสูตระโดยมากลงรอยกับไวยากรณ์สันสกฤตปาลินี หากมีส่วนใด เหมือนภาษาในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์มหากาพย์ ผู้วิจัยก็จะระบุเฉพาะกรณีไป

2. ภาษาอินโดอารยันสมัยกลาง (Middle Indian Languages and Dialects or Middle Indo-Aryan) ภาษาในยุคนี้ ได้แก่¹⁵

ist Tradition, ed. Heinz Bechert, pp. 136-174.

¹⁴ Maurice Winternitz, History of Indian Literature, Vol. I., 2nd edition, trans. S. Ketkar (New Delhi : Oriental Books Reprint Corporation, 1972), pp. 41-51.

P.T. Borrow, "Ancient and Modern Languages," in A Cultural History of India, ed. A.L. Basham (Oxford : The Calrendon Press, 1975), pp. 162-169.

¹⁵ Woolner., § 1-3; Chatterji., § 20; Gune., § 36 ff. etc.

ก.ภาษาบาลี เป็นภาษาซึ่งใช้บันทึกคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาทที่แพร่หลายในลังกา ไทย และพม่า

ข.ภาษาในจารึกพระเจ้าอโศกมหาราช

ค.ภาษาสันสกฤตในพุทธศาสนา หรือภาษาสันสกฤตผสม ได้แก่ ภาษาสันสกฤตผสม กับ ภาษาปรากฤต ร้อยแก้วโดยมากเขียนด้วยสันสกฤต ที่ผสมกับปรากฤตมีน้อย ส่วนร้อยกรองจะมี ร้อยกรองภาษาปรากฤตมากกว่าร้อยแก้ว

ง.ภาษาปรากฤตในคัมภีร์ของศาสนาไซน (เซิน) หรือไซนปรากฤต เรียกกันว่าเป็น ภาษาอรรธมาคธีหรืออารยะ และ ไซนมหาราชฎี

จ.ภาษามหาราชฎีทั่วไปซึ่งใช้ในแคว้นมหาราชฎีและใช้ประจำในภทละคร

ฉ.ภาษาเศารเสนี เป็นภาษาในแคว้นสุเรเสน อันมีเมืองมธุราเป็นเมืองหลวง ภาษา นี้ในภทละครเป็นภาษาของสตรีชั้นสูง

ช.ภาษามาคธี เป็นภาษาในแคว้นมคธ ในภทละครกำหนดให้คนชั้นต่ำใช้สำหรับ

ซ.ภาษาไปศาจี ในภทละครกำหนดให้คนชั้นต่ำสุดสนทนาคด้วยภาษานี้ งานศิลปะเขียน ซึ่งใช้ภาษานี้ (ศิลปะหัตถกรรมของคณาจารย์

ณ.ภาษาอปปรังสะภาษานี้ อยู่ในช่วงสมัยคึ่งกลางระหว่างภาษาอินโดอารยันสมัยกลาง กับภาษาอินโดอารยันสมัยใหม่

อีกภาษาหนึ่งซึ่งเป็นภาษาปรากฤตเช่นเดียวกันคือ ภาษาปรากฤตในภาคตะวันตกเฉียง เหนือของอินเดีย มีใช้บันทึก "คานธารีธรรมบท" ภาษานี้ใช้กันในแคว้นกัศมีระ-ฉังธาระ หลักฐาน ที่กล่าวถึงภาษาในแถบนี้ มีดังนี้ :¹⁶

1. จารึกพระเจ้าอโศกมหาราช เขียนด้วยอักษรชโรทราส ที่ ศาสนาษครรที (Shāsabh āzgarhī) และ มานเสหระ (Mānsehrā)
2. ภาษาปรากฤตในธรรมบท อันเป็นต้นฉบับของดิวเตร์ย เดอ แร็งส์ (Dutreuil de Rhins Manuscript)
3. จารึกสมัยราชวงศ์กุษาณ เขียนด้วยอักษรชโรทราส

¹⁶ Lamotte, History of Indian Buddhism, pp. 568-569.

4. เอกสารจากนิยะ เขียนบนไม้บ้าง แผ่นหนังบ้าง มีอายุไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ 3 คัมภีร์ที่จโกตะ (Cad'ota) ภาษาที่คัมภีร์นี้ เป็นภาษาราชการของเมืองกโรรายินะ (Krorayina) อันเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักรฉาน-ฉาน (Shan-shen kingdom) ในเซรินเดียตอนใต้ (Southern Serindia) หรือตุรกีสถานของจีน (Chinese Turkestan)

4. คำยืมซึ่งเป็นภาษาภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ที่มีผสมอยู่ในคัมภีร์ที่คัมภีร์ที่คัมภีร์ที่เอเซียกลาง ผสมอยู่ในภาษาของชาวโชตัน (Khotanese) กุเจียน (Kuchean) และ อัคเนียน (Agnean) รวมทั้งที่มีผสมอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาของทิเบตและจีน

ภาษาปรากฏของภาคตะวันตกเฉียงเหนือนี้ ผู้วิจัยพบข้อมูลให้ศึกษาเปรียบเทียบได้ ก็แต่ในงานเขียนของบร็อฟ¹⁷ ซึ่งวิเคราะห์ภาษาใน "คานธารีธรรมบท" ผู้วิจัยจะใช้งานของบร็อฟดังกล่าวเป็นหลักเมื่อต้องการเปรียบเทียบในเรื่องของภาษา

ภาษาต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ รวมอยู่ในกลุ่มภาษาปรากฏ ช่วงที่แพร่หลายอยู่ในยุคกลาง ซึ่งใกล้เคียงกับยุคสมัยที่แต่งลิลิตวิสูตระ ยุคสมัยของภาษานี้ สันนิษฐานว่าอยู่ระหว่าง 600 ปีก่อน ค.ศ. ถึง ค.ศ. 1000

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยให้คำว่า "ปรากฏ" ครอบคลุม ภาษาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ภาษาบาลี อันเป็นภาษาบันทึกคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. ภาษาปรากฏในจารึกพระเจ้าอโศก (Inscriptional Prākṛit) เป็นจารึกของพระเจ้าอโศกซึ่งปรากฏไปตามภาคต่าง ๆ ของอินเดีย

3. ภาษาปรากฏในงานวรรณกรรม (Literary Prākṛit) อันได้แก่ภาษาปรากฏที่ใช้ในคัมภีร์ของศาสนาไชนะและนทละครต่าง ๆ

4. ภาษาปรากฏในคานธารีธรรมบทของภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

ภาษาปรากฏเหล่านี้ เกิดขึ้นและใช้กันอย่างแพร่หลายในยุคกลางของอินเดีย ในกรณีนี้หน่วยเสียงของภาษาสันสกฤตผสมในอัตราที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิสูตระ แตกต่างจากภาษาสันสกฤตปาลินี และมีความคล้ายคลึงกับลักษณะที่ปรากฏในภาษาปรากฏ ภาษาใดภาษาหนึ่ง ในจำนวนภาษาปรากฏเหล่านี้ ผู้วิจัยก็จะกล่าวเปรียบด้วย

¹⁶ Brough., pp. 48-54 และ § 1-80.

ในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้แปลอรรถาธิบายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิস্তระ ไว้ในภาคผนวก ภาษานี้ บางครั้ง ปรากฏมีศัพท์ซึ่งยังไม่ได้แจกวิภักต์อยู่ในประโยค ดังนั้น เวลา แปลจึงอาจแปลได้หลายแง่มุม ในการแปลผู้วิจัยจะแปลไปตามแนวซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์มาแล้ว

การวิจัยส่วนนี้ กล่าวถึงทั้งภาษาสันสกฤต ภาษาสันสกฤตผสม และภาษาบาลี ในการ อธิบายศัพท์เฉพาะทางไวยากรณ์ผู้วิจัยจะใช้คำที่เห็นว่าสะดวกแก่การทำความเข้าใจมากที่สุด เช่น ใช้คำว่า กิตก์ แทน กฤต ในสันสกฤต เป็นต้น

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

ได้เข้าใจลักษณะภาษาสันสกฤตผสมในอรรถาธิบายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิস্তระโดยเด่นชัด ว่า ลักษณะของภาษาโดยรวมแล้ว มีอิทธิพลภาษาอื่นผสมอยู่มากน้อย การเปลี่ยนแปลงของ หน่วยเสียง การสร้างคำ วากยสัมพันธ์ และสนธิ อันเป็นเหตุให้ภาษานี้ แตกต่างจากภาษา สันสกฤตแบบปาลินีเป็นไปเพราะเหตุไร การศึกษาและวิจัยจะทำให้เห็นว่า ทั้งร้อยแก้วและ ร้อยกรองในอรรถาธิบายที่ 1-4 แห่งคัมภีร์ลิลิตวิস্তระ แตกต่างจากสันสกฤตแบบปาลินีอย่างไร ใน แง่มุมที่ละเอียดยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย